Pedra de Rosetta

La **pedra de Rosetta** és una pedra de granodiorita[1] (sovint identificada erròniament com a basalt) on hi ha gravat, en dues llengües diferents (egípcia i grega), però en tres escriptures (jeroglífica, demòtica egípcia, i grega), un mateix decret de Ptolemeu V del 196 aC. Com que el grec era ben conegut, la pedra va ser la clau per al desxiframent dels jeroglífics egipcis, el 1822, per Jean-François Champollion, i el 1823, Thomas Young la va estudiar. La descoberta va facilitar la traducció d'altres **texts jeroglífics**. La pedra es troba actualment al Museu Britànic de Londres.

Pedra de Rosetta

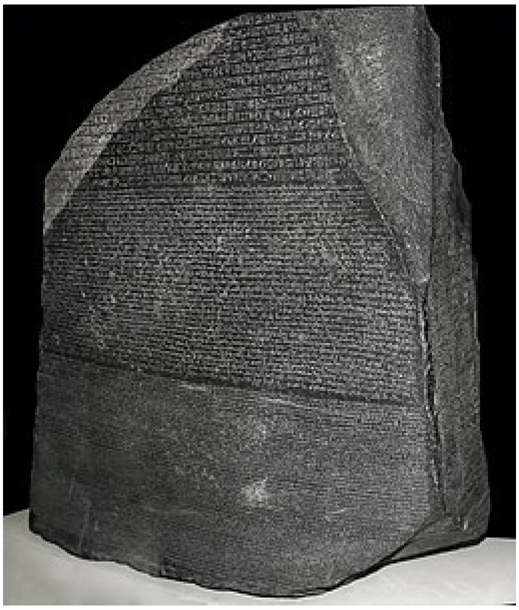

Tipus	artefacte arqueològic, Überrest i inscripció bilingüe
	Fitxa
Creació	196 aC
Edició	Pedra de Roseta, Text from the Rosetta Stone i Στήλη της Ροζέττας

A causa que fou el primer text plurilingüe antic descobert en temps moderns, la pedra de Rosetta va despertar l'interès públic pel seu potencial per a desxifrar la fins aleshores inintel·ligible escriptura jeroglífica egípcia, i en conseqüència les seves còpies litogràfiques i de guix començaren a circular entre els museus i els erudits europeus. L'estudi del decret del faraó Ptolemeu V ja estava en procés i la primera traducció completa del text en grec antic va aparèixer el 1803. Tanmateix, no fou fins al 1822 que Jean-François Champollion va anunciar a París el desxiframent dels texts jeroglífics egipcis, molt abans que els lingüistes fossin capaços de llegir amb seguretat altres inscripcions i texts de l'antic Egipte. Els principals avenços de la descodificació foren el reconeixement que l'estela ofereix tres versions del mateix text (1799), que el text demòtic fa servir caràcters fonètics per a escriure noms estrangers (1802), que el text jeroglífic també ho fa així i té semblances generals amb el demòtic (Thomas Young el 1814) i que, a més de ser emprats per als noms estrangers, els caràcters fonètics també foren emprats per a escriure paraules natives egípcies (Champollion, el 1822-1824).

La **pedra de Rosetta** resolgué un problema lingüístic particularment difícil

Més endavant, es van descobrir dues còpies fragmentàries del mateix decret, i actualment es coneixen diverses inscripcions egípcies bilingües i trilingües, inclosos els decrets ptolemaics, com el decret de Canop del 238 aC i el decret de Memfis de Ptolemeu IV de 218 aC. Per això, tot i que la pedra de Rosetta ja no és única, fou un referent essencial per a l'enteniment actual de la literatura i la civilització de l'antic Egipte i el mateix terme *pedra de Rosetta* encara avui es fa servir en altres contexts com el nom de la clau essencial per a un nou camp del coneixement.

Contingut

Descripció
- Estela originària

Desxiframent dels jeroglífics

Desxiframent de Champollion

Diccionari jeroglífic

La maledicció dels faraons

La clau de volta de tot plegat

Ús com a metàfora

Història de la pedra

Referències

Vegeu també

Enllaços externs

Descripció

La pedra de Rosetta es menciona com *una pedra de granit negre, amb tres inscripcions... trobada a Rosetta* en un catàleg modern dels objectes descoberts per l'expedició francesa a l'Egipte.[2] En algun moment després de la seva arribada a Londres, les inscripcions de l'estela foren farcides amb guix blanc per fer-les més llegibles, mentre que la resta de la superfície fou coberta per una capa de cera de carnauba destinada a protegir-la dels dits dels visitants,[3] això va donar-li un color negrós a la pedra, i erròniament es va arribar a identificar-la amb basalt negre.[4] Aquestes addicions foren retirades en una neteja el 1999, que revelà el gris fosc originari, la lluentor de la seva estructura cristal·lina i les ratlles roses que recorren el cantó superior esquerre.[5] Les comparacions amb la col·lecció Klemm de pedres egípcies ubicada al Museu Britànic mostrà la seva gran semblança amb la roca d'una petita pedrera granodiorita a Gebel Tingar, a la vora occidental del Nil i a l'oest d'Elefantina, a la regió d'Assuan, les pedres de granodiorita de la qual presenten aquesta peculiar ratlla rosenca.[6]

La pedra de Rosetta fa 112,3 cm d'alçada, 75,7 d'amplada i 28,4 de gruix,[7] mentre que el seu pes és d'aproximadament 760 kg.[7] Presenta tres inscripcions: la superior en jeroglífics de l'antic Egipte, la central en escriptura demòtica egípcia i la inferior en grec antic.[8] La superfície frontal està polida i les inscripcions lleugerament incises, els laterals estan suavitzats i la part posterior està toscament treballada, segurament perquè no estava a la vista en la seva ubicació originària.[9]

Estela originària

La pedra de Rosetta és un fragment d'una estela més gran, tot i que posteriorment no se'n va trobar cap altre fragment al lloc en què fou descoberta.[10] A causa que li manquen fragments, cap dels seus texts no és complet. El més fet malbé és el superior, escrit en jeroglífics, del qual només són visibles catorze línies, totes interrompudes al costat dret, i dotze incompletes al lateral esquerre. El següent registre escrit en demòtic ha sobreviscut més bé, ja que té trenta-dues línies, catorze de les quals estan lleugerament fetes malbé al costat dret. El text inferior en grec conté cinquanta-quatre línies, vint-i-set completes i la resta gradualment fetes malbé pel fet que estigui trencat diagonalment a l'angle inferior dret.[11]

L'extensió completa del text jeroglífic i la mida total de l'estela originària, de la qual la pedra de Rosetta és només un fragment, pot estimar-se prenent com a referència la comparació amb altres esteles que han perdurat, incloses altres còpies del mateix decret. L'anterior decret de Canop, creat el 238 aC durant el regnat de Ptolemeu III, té 219 cm d'alçada i 82 d'amplada, i conté trenta-sis línies de text jeroglífic, setanta-tres de demòtic i setanta-quatre de grec amb texts d'una llargària semblant.[12] Amb aquesta comparació, es pot estimar que s'han perdut catorze o quinze línies del text jeroglífic de la pedra de Rosetta, uns 30 cm.[13] A més de les inscripcions, segurament presentava una escena que representava el faraó presentant-se als déus, coronat per un disc alat com a l'estela de Canop. Aquests paral·lelismes, i un signe jeroglífic per a l'*estela* a la mateixa pedra (026 de la llista de Gardiner) suggereixen que originàriament tenia un acabament superior arrodonit[8][14] i que l'alçada arribava als 149 cm.[14]

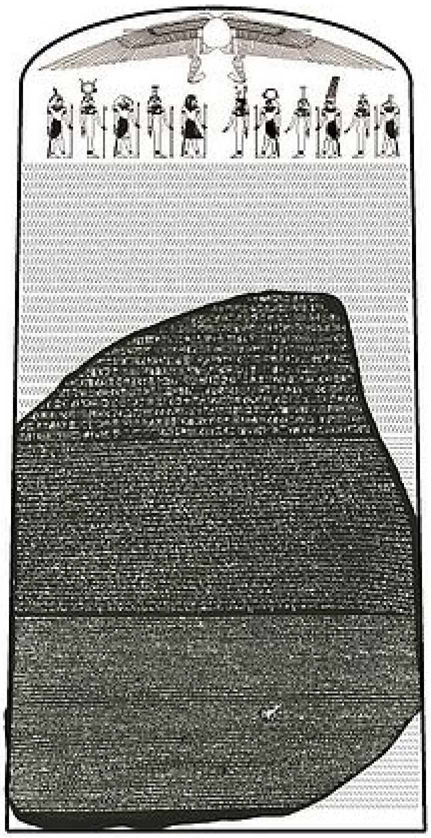

Una possible reconstrucció de la pedra originària

Desxiframent dels jeroglífics

- 1650-1654: el jesuïta Athanasius Kircher publica quatre volums de traduccions de jeroglífics egipcis -totalment imaginatives i errònies- i assenyala el valor del copte, com a residu de l'antic egipci.
- 1799: expedició de Napoleó Bonaparte a Egipte; descobriment de la pedra de Rosetta, decret trilingüe -grec, demòtic i jeroglífic- de Ptolemeu V Epífanes.
- 1802: el suec Akerblad assoleix identificar tots els noms propis del text demòtic de la pedra de Rosetta i, valent-se de l'estudi de l'idioma copte, desxifra quatre paraules; *temple*, *grecs*, *ell* i *llurs*.
- 1814-1816: treballs de l'anglès Young sobre la pedra de Rosetta, el qual descobreix que l'escriptura jeroglífica no és alfabètica i que les seves derivades, hieràtica i demòtica, obeeixen als mateixos principis. Publica un vocabulari grec-demòtic de més de vuitanta paraules, quasi totes exactes.
- 1822: (14 de setembre) François Champollion, utilitzant els treballs de Silvestre de Sacy, Akerblad i Young, aconsegueix llegir el nom de Ptolemeu en els jeroglífics de la pedra de Rosetta. (22, setembre) Champollion, ***Lettre à Monsieur Dacier, secretaire perpétuel de l'Academie royale des inscriptions et belles´letteres, relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques***.
- 1824: Champollion: ***Précis du système hiéroglyphique***.
- 1828-1829: expedició de Champollion a Egipte.
- 1836-1841: Champollion: ***Grammaire egyptienne***.
- 1843: trasllat de la *placa reial de Karnak* a la Biblioteca Nacional de París.
- 1866: Richard Lepsius troba el *decret de Canop*, text bilingüe que confirma les interpretacions de Champollion.(1)

Desxiframent de Champollion

El 1822, Champollion va descobrir la manera de llegir els jeroglífics egipcis mitjançant l'estudi del contingut de la pedra de Rosetta, un monòlit on figurava inscrit un missatge en tres idiomes antics: grec, demòtic i jeroglífic.

Jean-François Champollion

"***Jo ho sóc tot per a Egipte i Egipte ho és tot per a mi***." La vida de J. F. Champollion (1790-1832) és una veritable cursa contra rellotge que dóna sentit a la monumental tasca per la qual el lingüista francès es va sentir en tot moment preparat: el desxiframent dels jeroglífics. Parlem d'un apassionat orientalista que ja amb setze anys va manifestar la sospita que l'escriptura jeroglífica de l'Egipte faraònic estava directament relacionada amb el copte, el llenguatge egipci coincident amb l'era cristiana. En només quatre anys, sense deixar d'investigar i aprofundir els seus coneixements de llengües (àrab, hebreu, persa o sànscrit), Champollion va esdevenir membre de l'Académie Delphinale de Grenoble i professor de la facultat d'història de la mateixa ciutat. Abans del seu exili a Figéac (1816-1817), va tenir temps de publicar el seu treball *L'Egypte sous les Pharaons* (1814) i d'elaborar una gramàtica i un diccionari del copte.

Des de llavors i fins al 1822, Champollion va reprendre intensament l'estudi dels jeroglífics a Grenoble i a París. La data clau en aquesta tasca fou el 22 de setembre del mateix 1822, quan l'incansable lingüista va fer públic en *Lettre à Monsieur Dacier* que, tot estudiant la pedra de Rosetta, havia aconseguit el que semblava impossible: desxifrar els jeroglífics egipcis. El 1828, viatjà a Egipte i es dedicà a la frenètica recopilació de material que després traduiria. En vint mesos, posà a prova *in situ* tots els seus coneixements. No és estrany, doncs, que la primera càtedra d'egiptologia de la història es creés el 1831 al Collège de France expressament per a Champollion. Finalment, l'esgotament vencé Champollion, però ni tan sols una mort prematura no impedí que es publiquessin pòstumament —durant més de deu anys— obres que havien quedat al calaix, entre aquestes, la *Grammaire égyptienne* i el *Dictionnaire égyptienne*.

"Je tiens l'affair!" ('Ja ho tinc!') serien les primeres paraules de Champollion al seu germà, abans de comunicar-li que era capaç de desxifrar l'escriptura sagrada de l'antic Egipte. Tot seguit, patiria un desmai com a resultat de l'esgotament mental. Amb l'ajuda dels gravats de la pedra de Rosetta, que oferien un mateix text traduït a tres llengües (jeroglífic, demòtic i grec), Champollion acabava de demostrar que l'escriptura jeroglífica no era exclusivament simbòlica com erròniament s'havia cregut des de feia segles.

Com ho va fer? En primer lloc, va comparar el nombre de caràcters egipcis amb el de paraules gregues: 1.419 caràcters egipcis i 486 paraules gregues; per tant, els jeroglífics no podien representar paraules, sinó fragments de paraules. A més, es va fixar especialment en aquells grups de símbols jeroglífics que apareixien encerclats (cartutxos) i que, segons es pensava, havien de designar noms de personatges regnants. Per tant, feien referència a noms propis que tant en grec com en jeroglífic s'haurien de pronunciar de la mateixa manera. Si el text grec parlava d'una lloança al rei "Ptolmis" (Ptolemeu), descendent del general d'Alexandre Magne, no costaria gaire de localitzar els corresponents cartutxos per comprovar que, efectivament, els egipcis podien també fer referència a una entitat del món reial (p. e., el faraó) mitjançant, no un, sinó més d'un símbol. Es podria parlar, doncs, de l'existència de símbols que representarien sons com en els nostres alfabets? El fet que la paraula *faraó* (*Ptah*) i el mateix nom del faraó (Ptolemeu) presentessin els dos mateixos símbols inicials (p i t), semblava respondre afirmativament a aquesta pregunta. Per reforçar el plantejament, Champollion només havia de fixar-se en noms de regents en altres fonts que compartissin el màxim de lletres amb el cartutx de "Ptolmis". A l'obelisc de Filas, hi apareixia el nom de *Cleòpatra*, que n'oferia fins a quatre lletres comunes (p, t, o i l).

Pel que fa a la lletra T, Champollion va deduir que es podria escriure de dues maneres diferents, cosa que resultà correcta.

Aquest procediment permetia a Champollion d'anar confeccionant un primer alfabet de símbols fonètics (fonogrames), amb el qual es va aventurar a desxifrar més cartutxos, com aquest:

Les lletres que coneixia eren les següents:

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9
- A L ? S E ? T R ?

Així, va deduir que aquest nom era el d'ALKSENTRS (Alexandre), i va afegir tres símbols nous al seu diccionari.

Mitjançant aquest procediment, en poques setmanes, estudiant nombrosos cartutxos disponibles no traduïts encara, va arribar a definir al voltant de 100 signes jeroglífics.

Però no van acabar aquí els seus descobriments. Els jeroglífics no eren pas tan senzills.

Imatges que representen sons: l'èxit de Champollion no rau només a identificar alguns signes jeroglífics amb lletres que representen sons (fonogrames), sinó també a descobrir per què s'escollien precisament aquests signes per a cada so. Això ho aconseguí gràcies als seus grans coneixements de copte, llengua emparentada amb l'egipci de l'època faraònica. Els signes jeroglífics no deixaven de ser figuratius (representaven objectes, com per exemple, un lleó) i va ser en expressar aquestes imatges en copte, quan Champollion va adonar-se que s'escollia la imatge per representar-ne els sons inicials. Per exemple, una àguila per representar el so inicial "A".

La complexitat de l'escriptura jeroglífica es feia ben palesa, ja que un mateix nom podia compondre's d'ideogrames i fonogrames. Per exemple, en el cartutx següent:

representa el Sol, pronunciat RA en copte. A la pedra de Rosetta, Champollion troba el segon símbol traduït al grec per 'natalici', que en copte es pronuncia com a MS. Finalment, els dos darrers signes ja els havia descrits al seu diccionari com a SS. Així, va deduir el nom de RAMSSS, Ramsès, el faraó del gran èxode hebreu.

Tot seguit, tradueix també el següent:

L'ocell del jeroglífic representa un ibis, que al seu torn és símbol del déu egipci Thot. La traducció seria, doncs: THOTMSS, Tutmosis, un altre faraó molt conegut.

Aquestes van ser les primeres passes de Champollion a l'hora de resoldre el misteri dels jeroglífics. Uns anys després —amb el sistema més perfeccionat—, arribaria a la conclusió que el jeroglífic era un combinat complex d'ideogrames, fonogrames i determinatius (símbols per evitar ambigüitats). Des d'aleshores, l'egiptologia faria un bon servei de tots aquests estudis per seguir investigant.

Diccionari jeroglífic

Champollion va descobrir que els jeroglífics representaven sons o conjunts de sons. Pretenien plasmar per escrit el llenguatge parlat. Però sovint els jeroglífics ometien les vocals i, per això, hi ha paraules que mai sabrem completament com es pronunciaven. Els jeroglífics, a més, es podien escriure d'esquerra a dreta, de dreta a esquerra o de dalt a baix. Per saber en quin sentit dels dos primers s'han de llegir, hem de fixar-nos si apareixen símbols que representin humans o animals. Si miren cap a l'esquerra, el text es llegirà d'esquerra a dreta.

La maledicció dels faraons

Les dificultats en la història francesa del desxiframent de la pedra de Rosetta sovintegen i fan pensar, fins i tot, que el secret dels faraons no havia de ser descobert. Vegem-ne aquí alguns exemples:

- 1801: la pedra no arribaria mai a França, país dels seus descobridors originaris. Després de la victòria dels britànics sobre els francesos a Egipte, la destinació definitiva del "botí de guerra" serà el British Museum.
- 1807-1809: una il·luminació inadequada provoca estrabisme a l'ull esquerre de Champollion.
- 1815: L'Académie Delphinale de Grenoble nega a Champollion la publicació de la seva gramàtica del copte, llengua clau, segons ell, per a l'anàlisi de l'estructura jeroglífica.
- 1816-1817: Champollion és exiliat pels monàrquics a Figéac i desposseït dels seus càrrecs a Grenoble, per haver-se posicionat a favor de Napoleó Bonaparte.
- 1822: tot just després de comunicar al seu germà que ha començat a llegir jeroglífics, Champollion es desmaia. La febre, producte dels nervis, el mantindrà uns dies allunyat de la feina.
- 1832: la fatiga i una infecció que ha contret a Egipte, acaben amb la vida del jove Champollion.

La clau de volta de tot plegat

La pedra de Rosetta és un convidat indispensable a la festa del naixement de l'egiptologia. Aquesta importància s'origina gràcies a l'última frase del text que hi trobem gravat: "Aquest decret ha de ser escrit sobre pedra amb els símbols de l'escriptura sagrada [jeroglífica], popular [demòtica] i grega". La tranquil·litat de saber que el text en l'enigmàtica llengua contenia la mateixa informació que el text grec, no sols va engrescar Champollion, sinó també Silvestre de Sacy (1758-1838), Thomas Young (1773-1829) o Karl Richard Lepsius (1810-1884), entre d'altres. Com veiem, tot un repte que seduïa qualsevol.

Ús com a metàfora

Pedra de Rosetta s'usa també com a metàfora per a referir-se a alguna cosa que és una clau crítica en un procés de desxiframent o traducció, o un problema difícil. Per exemple: *la pedra de Rosetta de la immunologia*, *els ritmes talamocorticals, la pedra de Rosetta d'un subconjunt de malalties neurològiques*, o *l'arabidopsis, la pedra de Rosetta del temps de la floració*.

Història de la pedra

El capità francès Pierre-François Bouchard (1772-1832) va descobrir la pedra al port egipci de Rosetta (actualment, Rashid) el 15 de juliol de 1799.

Alguns científics havien acompanyat Napoleó a la campanya d'Egipte (1798-1801). Després que Napoleó Bonaparte fundés l'Institut de l'Égypte al Caire el 1798, 50 d'aquells n'esdevingueren membres. Bouchard trobà una pedra negra mentre dirigia els treballs de construcció del fort Julien, prop de la ciutat de Rosetta. Va entendre immediatament la importància de la pedra i la va mostrar al general Abdallah Jacques de Menou, que va decidir que havia de ser portada a l'Institut, on arribà l'agost de 1799.

El 1801 els francesos s'hagueren de rendir. Es va aixecar una polèmica sobre les troballes dels científics: els francesos les volien conservar, mentre que els britànics les consideraven requisades, en nom del rei Jordi III.

El científic francès Étienne Geoffroy Saint-Hilaire escrigué una carta al diplomàtic anglès William Richard Hamilton amenaçant-lo de cremar totes les troballes, amb una abominable referència a l'incendi de la Biblioteca d'Alexandria. Els britànics capitularen i insistiren només en el lliurament dels monuments. Els francesos intentaren amagar la pedra en una barca, malgrat les condicions de la capitulació, però no se'n sortiren. Se'ls va autoritzar a emportar-se'n les impressions que n'havien fet prèviament abans d'embarcar-se a Alexandria.

Quan la pedra arribà a Gran Bretanya va ser portada al Museu Britànic, on roman des de 1802.

La pedra de Rosetta mesura 112 cm d'alçada, 76 cm d'amplada i uns 28 cm de gruix.

Té inscripcions pintades de blanc, contemporànies de l'adquisició. A l'esquerra hi diu: *Capturat a Egipte per l'exèrcit britànic el 1801*, i a la dreta: *Cedida pel rei Jordi III*. La pedra va ser netejada pel Museu Britànic el 1999, però aquesta prova de la seva història no es va esborrar. També es va deixar sense netejar una petita àrea de la superfície al cantó inferior esquerre, per poder comparar amb l'estat anterior.

El juliol del 2003, Egipte demanà el retorn de la pedra de Rosetta. Zahi Hawass, secretari general del Consell Suprem d'Antiguitats del Caire, digué a la premsa: *Si els britànics volen ser recordats, si volen recuperar la seva reputació, han de retornar voluntàriament la pedra, ja que és la icona de la nostra identitat egípcia.*

Referències

1. *The Journal of Egyptian Archaeology, Volums 89-90* (https://books.google.cat/books?id=GR4uAQAAIAAJ&q=Granodiorite+rosetta&dq=Granodiorite+rosetta&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEwizkKHFwoDKAhUHOxoKHR-CChkQ6AEIPjAD) (en anglès). Egypt Exploration Fund, 2003, p. 209-215.
2. Bierbrier (1999) pp. 111–113
3. Parkinson et al. (1999) p. 23
4. *Synopsis* (1847) pp. 113–114
5. Miller et al. (2000) pp. 128–132
6. Middleton and Klemm (2003) pp. 207–208
7. The British Museum. «The Rosetta Stone (http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/aes/t/the_rosetta_stone.aspx)» (en anglès). [Consulta: 10 febrer 2012].
8. Ray (2007) p. 3
9. Parkinson et al. (1999) p. 28
10. Parkinson et al. (1999) p. 20
11. Budge (1913) pp. 2–3
12. Budge (1894) p. 106
13. Budge (1894) p. 109
14. Parkinson et al. (1999) p. 26

Vegeu també

- Inscripció de Behistun.

Enllaços externs

- **(anglès)** La pedra de Rosetta al Museu Britànic (http://www.ancientegypt.co.uk/writing/rosetta.html).
- **(anglès)** El text de la pedra, en traducció anglesa (http://pw1.netcom.com/~qkstart/rosetta.html).

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Pedra_de_Rosetta&oldid=23366972»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 29 abr 2020 a les 22:45.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.